

AZ IDEGEN SZEMÉLYNEVEK ÍRÁSÁRÓL ÉS ÁTÍRÁSÁRÓL

UGRÓCZKY MÁRIA¹

Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt.

E-mail: ugroczky.maria@offi.hu

Az idegen személynevek írásával és átírásával kapcsolatos azon problémák a leginkább figyelemre érdemesek, amelyekkel az OFFI fordítói és lektorai naponta szembesülnek a személyállapoti okiratok hiteles fordítása során, különös tekintettel az anyakönyvi kivonatokra. A témakörrel kapcsolatban felmerülő gondokat kifejezetten a gyakorlat oldaláról szeretném bemutatni, mellőzve minden, a névviseléssel kapcsolatos alkotmányossági kérdést, úgy mint: a névviselés mint az emberi méltóságból levezethető alapvető jog; a névviseléshez való jognak az állam által nem korlátozható volta; a névjog egyes elemeinek korlátozhatósága és így tovább. Ezekről a kérdésekről az elmúlt években figyelemre méltó előadásokat hallhattunk a névjogi témákban szervezett tudományos konferenciákon.²

1. Az OFFI közfeladatairól

A hiteles fordítás készítése közfeladat, amelyet az OFFI jogszabályi felhatalmazás alapján – számos más közfeladattal együtt³ – végez.

1 A szerző jogász, az SZTE Jogi Tudományi Karának címzetes egyetemi docense, az OFFI vezérigazgatójának tanácsadója.

2 https://www.btk.elte.hu/file/Megh_v_2015_N_vtan_lig.pdf

3 <https://www.ajk.elte.hu/content/beszamolo-a-csaladnev-és-utonevek-a-nevjog-es-nevtan-összefuggesrendszerben-c-konferenciarol.t.2428>

3 Hiteles fordítás (24/1986. [VI. 26.] MT-rendelet 5. § és a 7/1986. [VI. 26.] IM-rendelet 5. §), fordításhitelesítés (24/1986. [VI. 26.] MT-rendelet 5. § és a 7/1986. [VI. 26.] IM-rendelet 5. §), igazságügyi tolmácsolás (7/1986. [VI. 26.] IM-rendelet 6. §), hivatalos jogszabályfordítás (10/2015. [V. 29.] IM-rendelet 4. § és a 338/2011. [XII. 29.] Korm. rendelet 2. § (4) bekezdés), idegen nyelvről írárról hiteles másolat készítése (24/1986. [VI. 26.] MT-rendelet 5. § és a 7/1986. [VI. 26.] IM-rendelet 5. §), lektorálás (10/2015. [V. 29.] IM-rendelet 4. §), névmódosítással összefüggő szakvélemény készítése (az 1993. évi LV. törvény végrehajtására kiadott 125/1993. [IX. 22.] Korm. rendelet 13/A. §), az igazságügyi miniszter felelősségi körébe tartozó feladatok ellátásához szükséges fordítási és lektorálási tevékenység (10/2015. [V. 29.] IM-rendelet), a miniszterelnök kabinetfőnökének felelősségi körébe tartozó feladatok ellátásához szükséges fordítási tevékenység (2/2018. [XII. 28.] MK-rendelet 2. § (3) bekezdés), közreműködés az igazságügyi miniszter feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokban (9/2015. [IV. 30.] IM-rendelet).

Az OFFI státusa és feladatköre szempontjából meghatározó jelentősége van a szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. (VI. 26.) MT-rendeletnek (a továbbiakban: R.). Az R.5. §-a alapján „*Hiteles fordítást, fordítás hitelesítését, valamint idegen nyelvű hiteles másolatot – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda készíthet.*”⁴ Az OFFI a hiteles fordítás készítésekor, mint azt az Alkotmánybíróság a 354/B/1995. határozatában kifejtette, az idézett jogszabályi rendelkezés alapján „*közfeladatot lát el, amelynek során közhitelű teljes bizonyító erejű köziratot bocsát ki.*”

A személyállapoti okiratok fordításával kapcsolatos kizárólagos hatáskör egyben azt is jelenti, hogy az OFFI-t mind a lakosság, mind az állami és nem állami szervek irányában ellátási felelősség terheli. A hiteles fordításra vonatkozó megrendelést nem utasíthatja vissza arra való hivatkozással, hogy annak elkészítésére szakértelemmel rendelkező személyzettel vagy kapacitással nem rendelkezik, esetleg a feladat elvégzését csak az általa viselt veszteséggel tudja biztosítani. A megrendelés teljesítését csak akkor tagadhatja meg, ha annak jogszabályi feltételei hiányoznak (pl. észleli, hogy az OFFI belső szabályzatai szerint aggályos közokiratról kívánnak hiteles fordítást elkészíttetni).

Közfeladat ellátásával ruhazza fel az OFFI-t a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény (a továbbiakban: Ápt.) és annak végrehajtási rendelete is. Az Ápt. 20/A. §-a lehetőséget teremt a honosításáért, visszahonosításáért folyamodó külföldi állampolgárnak arra, hogy az állampolgársággal egyidejűleg idegen hangzású nevének módosítását, azaz a nevének magyaros vagy magyarosabb alakban történő viselését kérje. Az Ápt. meghatározza azokat a névviselési formákat, amelyek esetében az állampolgársági szerv a név módosítását engedélyezheti.⁵ A honosításért, visszahonosításért folyamodó személy kérheti, hogy saját vagy felmenője egykori magyar születési családi nevét viselhesse; többtagú születési családi nevéből egy vagy több tag, valamint születési és házassági nevéből a nemre utaló végződés vagy névelem elhagyását; utónevének magyar megfelelőjét; házastársa vagy annak felmenője, illetve – özvegy, elvált családi állapot esetén – volt házastársa vagy annak felmenője egykori magyar születési családi nevének viselését.

A névmódosítási kérelmet okirattal vagy szakvéleménnyel kell alátámasztani. Nem szükséges okiratot csatolni, ha az OFFI-nak a kérelmező külföldi anyakönyvi kivonatáról készített fordítása záradékban tartalmazza a kérelmező családi nevének magyar írásmódú megfelelőjét. Ha a névmódosítási kérelemhez nem csatolták az OFFI által záradékban igazolt írásmódot tartalmazó okiratot, az állampolgársági ügyekben eljáró szerv felhívására mellékelni kell az OFFI fordítását, illetve igazolását a név vagy névelem

4 Eltérő rendelkezést tartalmaz magának az R.-nek a 6/A. §-a, amely felhatalmazza a szakfordító- vagy szakfordító-lektor képzéssel rendelkezőket egyes cégiratokról hiteles fordítás készítésére. Az OFFI kizárólagos feladatköre nem érinti a külképviseleteknek, valamint a közjegyzőknek fordítások, fordításhitelesítések és idegen nyelvű iratmásolatok készítésére vonatkozó törvényben meghatározott hatásköreit.

5 Ha a kérelmező az Ápt.-ben nem nevesített módon szeretné a nevét megváltoztatni, erre a névmódosítási eljárásban nincs lehetősége, a magyar állampolgárság megszerzését követően azonban külön indított névváltoztatási eljárásban kérelmezheti az általa kívánt névforma viselésének engedélyezését.

nyelvi jellemzőiről. (Részben hasonló hatáskörrel rendelkezik ezekben az ügyekben a Magyar Tudományos Akadémia, illetve Nyelvtudományi Intézete.) A fenti rendelkezések alapján az állampolgársági eljárásokhoz kapcsolt névmódosítási ügyekben az OFFI jogszabály által kötelezően előírt szakértőként jár el.

2. A hiteles fordításról

A fordító- és tolmácstevékenység alulszabályozottságát legjobban az a körülmény jellemzi, hogy a jogterületet két – több mint harminc évvel ezelőtt, a rendszerváltozást megelőzően kibocsátott – rendeleti szintű jogszabály szabályozza mindössze hat-nyolc szakaszban. Egy adott szakterület áttekintése, a társadalom hosszú távú értékeinek és érdekeinek figyelembevételével való szabályozása, a végrehajtás megszervezése és ellenőrzése szakpolitikai feladat lenne. A szabályozási hiátus miatt a fordítás és tolmácsolás területén a szakirodalomra, az OFFI esetében az évtizedek alatt felhalmozódott tapasztalatokra és a belső szabályzatokban lefektetett elvekre támaszkodhatunk a fordítással és tolmácsolással kapcsolatos fogalmak, valamint a hiteles fordításra vonatkozó kritériumok meghatározásánál.

Az OFFI szakmai álláspontja szerint – jogszabályi definíció hiányában – a fordítás egy forrásnyelvi információ írásbeli visszaadása egy célnyelven. A fordítási tevékenység célja a tartalomváltoztatás nélküli nyelvi közvetítés, azaz hogy a célnyelven kiadott információ teljes mértékben egyezzen meg a forrásnyelvi információval. Megfelelő minőségű fordítási tevékenységet ellenőrzött terminológia és ellenőrzött módszertan biztosításával lehet végezni.

Hiteles fordításnak tekinthetjük azokat a feljogosított jogi vagy természetes személy által, auditált terminológia és módszertan szerint készített hibamentes fordításokat, amelyeket erre feljogosított eljárással hitelesítettek. Fordításhitelesítésnek tekinthetjük azokat a feljogosított jogi vagy természetes személy által auditált terminológia és módszertan szerint ellenőrzött hibamentes fordításokat, amelyeket erre feljogosított eljárással hitelesítettek.

Az OFFI által kibocsátott hiteles fordítás jelenleg a következő formai, módszertani és tartalmi kritériumoknak felel meg:

– A célnyelven kiadott információnak az elvárható maximális mértékben meg kell egyeznie a forrásnyelvi információval (szemantikai egyezőség).

– Okiratról készítendő hiteles vagy hitelesített fordítás esetében a hiteles fordítást végző, illetve a hitelesítést megvalósító jogi vagy természetes személynek (azaz: a hitelesítőnek) az elvárt (meghatározott) maximális gondossággal meg kell győződnie arról, hogy a fordításra átvett okiraton nem történt az információ módosítása. Tehát a hitelesítés következtében, vagyis az eredeti okiratban található információhalmazról, informá-

ciótartalomról a továbbiakban feltételezhető, hogy megfelel valamely (nemzetközi) köz-hiteles nyilvántartásban található információnak.

– A hiteles (azaz eredetileg hitelesen előállított vagy utólag hitelesített) fordítás szerkesztett formátuma alapján a célnyelven megjelenő információ egyes tartalmi részei egyértelműen beazonosíthatóak és összerendelhetőek legyenek az eredeti dokumentumban található forrásnyelvi információ egyes tartalmi részeivel.

– A hiteles, illetve a hitelesített fordításról a kibocsátást követő bármely időpillanatban azonosítható legyen a fordító és a hitelesítő személye, a fordítás, illetve a hitelesítés ideje és helye (aláírás, dátum és keltezés).

– A hiteles, illetve a hitelesített fordítás tartalma a kibocsátást követően nem változtatható meg a változás egyértelmű és minden kétséget kizáró felismerhetősége nélkül (sérthetlenség).

– A hiteles, illetve hitelesített fordítás a fordítási munkafolyamat során nem minősül aggályos iratnak.

– A hiteles, illetve a hitelesített fordítással fizikai vagy technológiai végleges összecsatolásra kerül az eredeti irat vagy annak hitelesített másolata. A csatolás során biztosítani kell nemcsak az összekapcsolás sérthetlenségét, hanem a hiteles fordítást készítő, fordításhitelesítést végző OFFI-ra utaló kültartalmi jelzések – mint a hitelesítés kellékei – felismerhetőségét is.

– A hiteles, illetve a hitelesített fordítás megfelelőségére vonatkozó felelősség egyértelműen rendezett legyen.

– A hiteles, illetve a hitelesített fordítás javítása kizárólag a hiteles fordítással azonos feltételekkel történhet, és a javítás során és azt követően biztosítani kell a fordítás hitelesítésére és sérthetlenségére vonatkozó előírásokat, így a javítást utólagosan elkészítő OFFI-ra utaló kültartalmi jelzések, mint a hitelesítés kellékei, felismerhetőségét is.

– Az elkészült fordítás etikus fordítás is, mivel a készítésben részt vevő valamennyi nyelvi közvetítő a hiteles nyelvi szolgáltatások etikai kódexében foglaltak szerint jár el, amely a tisztesség, a szakszerűség és a titoktartás mindazon követelményeit határozza meg, amelyet az OFFI-val együttműködő szakmunkatársnak figyelembe kell vennie, és amely a szakmai tevékenység magas színvonalának, tekintélyének, jogszerűségének megőrzését és erősítését támogatja.

3. A névviselés magyar szabályozásáról

A névviseléssel kapcsolatos alapvető szabályokról az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény (a továbbiakban: At.) rendelkezik. Eszerint a magyar állampolgár születési neve családi és utónévből áll. A születési családi név egy- vagy kéttagú. A kéttagú családi névben a két névelem vagy kötőjellel van összekötve, vagy kötőjel nélkül szerepel. Anyakönyvezni a szülők által meghatározott sorrendben legfeljebb két, a gyermek nemének megfelelő utónevet lehet a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) által összeállított

utónévjegyzékből. Ha a választott utónév nem szerepel az utónévjegyzékben, az érintett kérheti az MTA nyilatkozatát a kért utónév anyakönyvezhetőségéről. A nemzetiséghez tartozó személyek névviselésére speciális szabályok vonatkoznak.⁶ A házassági névviselést a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény szabályozza, amely a nő részére hétféle, a férfiaknak ötféle névforma közül teszi lehetővé kiválasztani a házasságkötés után viselt nevet.

Az általános szabályoktól való eltéréseket állapít meg részben az At., részben a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. tv. a többes állampolgársággal rendelkező magyar állampolgárok, illetve a nem magyar állampolgárok esetében. Ha valamelyik szülő nem magyar állampolgár, az anyakönyvvezető a szülők kérelmére a gyermek utónevét az anyakönyvbe az érintett nem magyar állampolgárra irányadó szabályok szerint is bejegyezheti. Akinek több állampolgársága van, születési nevének viselésére bármelyik állampolgársága szerinti jogot választhatja. A házassági névviselésre a felek együttes kérelmére bármelyik házastárs állampolgársága szerinti jog vagy a magyar jog alkalmazandó. Magyar állampolgár más állam joga szerint érvényesen bejegyzett születési és házassági nevét belföldön el kell ismerni, ha az érintett magyar állampolgár vagy házastársa egy másik államnak is állampolgára, vagy az érintett magyar állampolgár szokásos tartózkodási helye abban az államban van. Nem lehet olyan nevet elismerni, amely a magyar közrendbe ütközik.

A magyar állampolgár anyakönyvi kivonatán két utónevet lehet feltüntetni. Ezt nem kell alkalmazni, ha a magyar állampolgár nevének viselésére a más állampolgársága szerinti jog alapján jogosult.

Az anyakönyvi nyilvántartásban és az annak alapján kiadott okiratban a családi név az utónevet megelőzi.

Az anyakönyvi nyilvántartásba a személynevek az itt vázolt szabályok szerint kerülnek bejegyzésre. A nyilvántartás alapján kiállított magyar anyakönyvi kivonatok idegen nyelvre fordításakor az OFFI fordítói a neveket a forrásnyelv, azaz a magyar nyelv szerint betűhűen írják be a célnyelvi fordításba, a latin betűs nyelvek esetében a magyar ábécé betűkészletével, a nem latin betűs nyelvek esetében a transzkripció szabályai szerint. Az, hogy a magyar ábécé betűit a másik állam anyakönyvvezetője hogyan veszi figyelembe az ottani anyakönyvezésnél, legyen az ő gondja. Amint azt is neki kell megoldania, hogy például a Kovács Ferencné házassági név esetében a nyilvántartásába utónévként miként jegyzi be a „Ferencné”-t, ami nem utónév, de említhetnénk a Kovács Ferencné Horváth Mária házassági névviselési formát is, ahol a „Ferencné” névelem a családi név részeként szerepel, holott nem családnév.

6 A nemzetiségek jogairól szóló CLXXIX. törvény alapján a 13 nemzetiséghez (bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, roma, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán) tartozó magyar állampolgárok kérhetik a nemzetiségüknek megfelelő névviselést, nemzetiségi nevüknek a nemzetiségi nyelvükön való anyakönyvi bejegyzését, az anyakönyvi kivonatban a nemzetiségi név feltüntetését.

4. Idegen személynevek az okiratokban

A hiteles fordítások készítésénél elsősorban a külföldi személyállapoti okiratok magyar nyelvre fordítása bír jelentőséggel, mivel ezeket az okiratokat fogja a magyar közigazgatás felhasználni. A külföldi anyakönyvi kivonatok hiteles fordításakor az OFFI-nak, mint közfeladatot ellátó, minőségbiztosított fordításszolgáltatónak, ki kell tudnia szolgálni a közigazgatás igényeit. Milyen nehézségei vannak ennek, milyen ellentmondásokkal szembesül az OFFI a személynevek írása és átírása során?

A hiteles fordításra beadott okiratokban szereplő nevek főszabály szerint nem fordíthatók. Az idegen nevek elmagyarosított változatát okiratok nem tartalmazhatják. (Pl. Jules Verne francia író neve nem fordítható Verne Gyulának.)

A személynevek átírására két fordítási módszer használatos: a transliteráció és a transzkripció. A transliteráció betű szerinti írás, az átírásnak az a fajtája, amelyben két különböző betű- vagy szótagírású ábécé esetében a forrásírás minden egyes betűjének az átvevő írásban egy-, két- vagy háromjegyű betű, mellékjel vagy annak kombinációja felel meg. Ennek az átírási módnak az az előnye, hogy lehetővé teszi az eredeti név visszaalakítását, de ehhez a speciális írásmódok ismerete szükséges. A transzkripció a kiejtés szerinti átírás, amelynél az egyik írásrendszer betűinek a másik írásrendszerben hangzásuk szerinti betű felel meg. Az átírásnak az a hátránya, hogy a személynév hangalakjának a célnyelv alapvető jelkészlete segítségével történő leképezéséből a név átírás előtti eredeti alakja nem állítható helyre. A transzkripció esetében ugyanis egyes hangokat egynél több jellel, más hangokat adott esetben egyetlen jellel jelölünk. Ezért az átírt név jelmegefeleltetéssel való visszaalakításával az eredeti név betűi, jelei nem állapíthatók meg.

4.1. A latin betűs írású nyelveken kiállított okiratok

A magyar szabályozás esetében az At. rendelkezéseiből kell kiindulni. A személyi nyilvántartások közül az elektronikus anyakönyvi nyilvántartás az, amely meghatározó a nyilvántartásban szereplő személyek adatainak hitelességét illetően. Más személyi nyilvántartások (polgárok személyiadat- és laci címnyilvántartása, útlevél-nyilvántartás stb.) és az ezek alapján kiadott különféle hatósági bizonyítványok és igazolványok mindaddig az anyakönyvi nyilvántartás adatait kötelesek hitelesnek tekinteni, és a saját adatállományukba átvenni, amíg ezeknek közhitelessége meg nem dől.

Az At. végrehajtásáról szóló 429/2017. (XII. 20.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Ar.) az anyakönyvi nyilvántartás vezetésével kapcsolatban a következő rendelkezést tartalmazza:

„Ar. 4. § (1) Az anyakönyvezés – az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvényben (a továbbiakban: At.) meghatározott kivételekkel – a magyar helyesírás szabályai szerint történik, a személynevek és a földrajzi nevek bejegyzése során csak a 44 betűs magyar ábécé betűit lehet használni.”

A magyar helyesírás szabályainak megállapítása a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) kompetenciájába tartozik. Az MTA által kiadott *A magyar helyesírás szabályai 2015 c.* kiadvány (a továbbiakban: AkH) a következőket tartalmazza a latin betűs írású nyelvek esetében a tulajdonnevek átírásáról:

„214. A latin betűs írású nyelvek tulajdonneveiben általában változtatás nélkül követjük az idegen írásmódot, például: Cervantes, Chopin, Eminescu, Horatius, Puccini, Quasimodo, Rousseau, Shakespeare, Zweig; Aquincum, Bologna, Buenos Aires, Hawaii, Karlovy Vary, Latium, Loire, Rio Grande do Norte, Tallinn, Vaasa, Wuppertal.

Így járunk el akkor is, ha az idegen nevek a magyarban nem használatos mellékeles betűket tartalmaznak, például: Čapek, François, Kästner, Krleža, Molière; Châtelet, Gdańsk, Liepāja, Łódź, Mărășești, Marañón, Njogoš, Plzeň. Az ilyen mellékeles betűket tartalmazó családneveket hivatalos okmányokban (pl. anyakönyvekben, útlevelekben) az érintett névviselő kérésére – magyar állampolgárságú személyek esetében is – a megfelelő mellékeles betűvel kell írni.”

Az utolsóként idézett mondata az AkH-nak gyakorlatilag anyakönyvezési és okmánykiállítási rendelkezésekről szól, amivel nem érthetünk egyet.

Mint az Ar. és az AkH. idézett szövegéből látható, az anyakönyvi jogszabály és az akadémiai szabályzat merőben ellentétes rendelkezéseket tartalmaz. Hivatkozhatnánk a jogi norma primátusára, az viszont a magyar helyesírás szabályaira utal, ami azonban ellentétes a rá hivatkozó jogi normával. (Profán hasonlattal élve a szabályozás hasonlít az „1. a főnöknek mindig igaza van” kezdetű magyar szólásmondásra, amely úgy végződik, hogy „2. Ha a főnöknek még sincs igaza, az előző szabály lép hatályba.”)

A magyar szabályozásban a transliterációs eljárásra nincs lehetőség. A közszerlati tisztviselők nem rendelkeznek ilyen irányú képzéssel, ezért az okiratokban szereplő személynevek írásánál ez a módszer nem is lenne alkalmazható. A magyar helyesírás szabályai 11. kiadása még tartalmazta a következő megoldást:

„Nyomtatásban, ha nincs megfelelő betű, és ha a nyomtatási eljárás a mellékjel pótlását nem teszi lehetővé, a mellékelet elhagyjuk, az alapbetűt megtartjuk: Capek, Francois, Moliere; Chatelet, Gdansk, Liepaja, Łódź, Marasesti, Marañón, Plzen; stb. – A mellékelek elhagyása szükségmegoldás, de a mellékeles betűk helyett az alapbetűktől eltérő más magyar betűk alkalmazása, azaz a névnek fonetikus vagy éppen eltorzított átírása (pl. Françoise helyett Franszoáz v. Franszoise, Karadžić helyett Karadzcity v. Karadzics) teljességgel helytelen.”

Hasonló olvasható az Osiris kiadványában (Laczkó–Mártonfi 2006: 245) is *Az idegenes írásmód sajátosságai* c. fejezetben, ami annyiban megy tovább az MTA idézett

szükségmegoldásánál, hogy nemcsak a mellékjeles betűkre kínál megoldást, hanem a hagyományos latin ábécé által nem tartalmazott betűkre is.

A jelenleg hatályos helyesírási szabályok – mint fent idéztük – új szemléletet tükröznek, amelyet a közigazgatás nem tud teljesíteni. Valamennyi latin betűs írás teljes ábécéjének használata a nyilvántartásokban és okmányokban még az elektronikusan működő nyilvántartások jelenlegi szintjén is irreális elvárást jelentene, ezt más államok nyilvántartásai sem tudják teljesíteni. Az anyakönyvezés tehát, ahogy az 1895. október 1-je, az állami anyakönyvezés bevezetése óta történik, a magyar ábécé – mára 44-re kibővített – betűkészletével történik, és ezt követik a többi nyilvántartások is.⁷ Az AkH szabályait a közigazgatás nem tudja figyelembe venni. A fordítók ennek ellenére alkalmazkodnak az AkH 12. kiadásához, az ezáltal keletkezett disszonanciát pedig az OFFI egy záradékos rendszer bevezetésével próbálja feloldani.

Az OFFI-hoz beadott külföldi okiratok hiteles fordításába a fordító a személynevet az idegen nyelven írt alakban írja be. Egy német nyelvű okiratnál ez nem okozna problémát, mert – neves német fordítónk szavaival élve – az anyakönyvvezetőnek van annyi esze, hogy az „umlautos a” helyett az alapbetűt írja be az elektronikus nyilvántartásba, a „sárfész sz”-ről pedig – tekintettel a két nép közötti évszázados kulturális kapcsolatokra – mindenki tudja, hogy azt dupla „sz”-ként kell bevinni a magyar adatbázisba. Ha tehát csak arról van szó, hogy a mássalhangzók hangértékét módosító különböző mellékjeleket (tilde, mekcsen, hacsek, cirkumflex, accent stb.) figyelmen kívül kell hagyni az anyakönyvezésnél, azt a joggyakorlat megoldja. De mi történik akkor, ha egy izlandi anyakönyvi kivonatot kell magyarra fordítani, ahol a latin betűk mellett két runa betű is szerepel az izlandi betűkészletben, és ezeknek egyáltalán nincs megfelelője a magyar ábécében? Vagy egy, az Európai Gazdasági Térség (a továbbiakban: EGT) tagállamában kiállított anyakönyvi kivonatot sokkal inkább a kiejtésnek megfelelően, semmint az alapbetűt megtartva lenne célszerű a magyar anyakönyvbe bejegyezni, figyelembe véve az érintett személy erre irányuló kérelmét. Vegyünk példának a 'Grønås' norvég családnevet:

Norvég betű	Konzulátus által használt magyar megfelelő	Hivatalos norvég átírási mód	Kiejtés szerinti átírás a magyar ábécé betűivel
Æ	AE	AE	Á/E
Å	AA	AA	O/Ó
Ø	Ö	OE	Ö/Ő

7 Ennek a helyzetnek nem mond ellent az, hogy a magát nemzetiségének valló személy nevét az adott nemzetiség nyelvének betűivel is be kell jegyezni az elektronikus anyakönyvbe, ha az érintett ezt kéri. Ebben az esetben ugyanis a név írásképet az adott nemzetiségi önkormányzat betűről betűre adja meg az anyakönyvvezetőnek, hogy az a kérelemnek eleget tudjon tenni. Ez tehát egy speciális és igen ritkán lefolytatott eljárás, amely a nagyszámú adatbevitel esetében nem használható.

A negyedik oszlopban a kiejtés szerinti hangzást szerepeltettük, ha azonban – latin betűs ábécéről lévén szó – tarjuk magunkat az alapbetűhöz, képezni kellene egy ötödik hasábot, amelyben az anyakönyvbe bekerülő betűk szerepelnek. Eszerint a 'Grönás' családnevet 'Gronas' alakban kell anyakönyvezni, ami ellen az érintett tiltakozik, mivel részére a kiejtészű névalak – 'Grönasz' – lenne elfogadható.

Az OFFI Hiteles Fordítási Szabályzata (a továbbiakban: HFSZ) a latin írásjegyekkel/betűkkel kitöltött személyállapot (anyakönyvi) okiratokban szereplő személynevek magyar nyelvű fordításával kapcsolatban az alábbi szabályt tartalmazza:

„10.4. Idegen nyelvű személyállapot (anyakönyvi) okiratok fordítása esetében a személynév forrásnyelvi okiratban szereplő formájának kell szerepelnie mind a családi, mind az utónév esetében. Amennyiben az idegen névben a magyar kibővített ábécében nem szereplő mellékjeles betűk vannak, a betűt – a magyar átírás szerinti nevet tartalmazó záradékbán – a magyar alapbetűvel kell leírni.”

A megfeleltetési záradék szövege a HFSZM. 08-as melléklete szerint:

„Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. tanúsítja, hogy a fenti hiteles fordítás a hozzáfűzött eredeti irat szövegével mindenben megegyezik, továbbá, hogy az eredeti okiratban szereplő személynév/helységnév a fordításban szereplő írásjel – megfeleltetésen alapuló átírástól eltérően az alábbi neveknek feleltethető meg:

Családi név:

Utónév:

Helységnév:

Budapest,

a vezérigazgató helyett

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. a fordítás alapjául szolgáló irat eredetiségéért és tartalmi valóságáért nem vállal felelősséget.”

Az OFFI – ha ezt kérik – a záradékkal információt ad a névnek a magyar ábécé betűivel anyakönyvezhető alakjáról, a döntés az anyakönyvezés módjáról azonban az anyakönyvvezető kompetenciájába tartozik.

A magyar szabályozásnak szembe kellene néznie végre azzal, hogy a latin betűvel író nyelvek nem kezelhetők egységes forrásanyagként. Az ebbe a csoportba tartozó nyelvek esetében is felmerülhet az átírás, azaz nem pusztán az alapbetűvel való leírás szükségessége. Indokolt lenne, ha egy e célból létrehozott grémium legalább az EGT tagállamaira nézve nyelvenként meghatározná az átírási szabályokat. Umberto Eco sokat idézett szavai szerint „Európa nyelve a fordítás” (Eco 1993). Az angol nyelv, mint az EU-ban használt „lingua franca” jelenlegi pozíciója felerősíti a nemzeti nyelveken folyó kommu-

nikáció igényét. Ezt jelzésnek tekinthetnénk a névviselés terén is. Ami pedig a jogalkotást illeti, szükséges lenne átgondolni, hogy legalább az itt letelepedett nem magyar állampolgárok választási lehetőséget kapjanak-e a nevük kiejtészű vagy íráshű használatát illetően.⁸

4.2. A nem latin betűs nyelveken kiállított okiratok

A nem latin betűvel író nyelvek esetében transzkripciót alkalmazunk, a nevet kiejtés szerint írjuk át a célnyelvi írásrendszer alapkészletének segítségével. Az átírásról az AkH a következő két rendelkezést tartalmazza:

„218. A szépirodalmi művekben, a sajtóban, a közoktatást szolgáló kiadványokban a nem latin betűs írású nyelvekből átvett tulajdonneveket és közszavakat a magyar ábécé betűivel [vö. 10.], lehetőleg egyenesen a forrásnyelvből (tehát más nyelv közvetítése nélkül), írjuk át. Átíráskor az idegen hangsort (pl. a kínai esetében) vagy az idegen betű- és hangsort együtt figyelembe véve (pl. az orosz, az arab, a görög esetében) nyelvenként szabályozott módon helyettesítjük magyar hangokkal, illetve az ezeknek megfelelő magyar betűkkel.”

„220. Az egyes nem latin betűs nyelvekre vonatkozó magyaros átírás szabályait akadémiai kiadványok tartalmazzák.”

A nyelvenként szabályozott módon meghatározott átírási módokra vonatkozóan két kiadványt ismerünk, ezek: *Keleti nevek magyar helyesírása*. Budapest, 1981; *A cirill betűs szláv nyelvek neveinek magyar helyesírása. Az újgörög nevek magyar helyesírása*. Budapest, 1984.

Az OFFI fordítói nyelvenként a kiejtésnek megfelelően írják át az idegen nyelvű okiratokban szereplő neveket. Ahogy a latin betűvel író nyelvek ábécéi eltérnek egymástól, úgy pl. a cirill betűvel író nyelvek ábécéi is különbözőek, ugyanazt a cirill betűt az orosz fordító 'u'-nak, a mongol nyelvből fordító az adott kifejezésben 'ö'-nek fogja átírni. Hasonló módon járnak el a nevek átírásánál a világ más országaiban is. Az ennek folytán előálló névviselési problémák Európában elsősorban a magyarságot érintik, mivel Magyarország volt az, amely a nagyhatalmak által diktált, az első világháborút lezáró trianoni, majd a második világháborút követő párizsi békeszerződés következtében a területelcsatolásokat elszenvedte, aminek következményeként több mint tízmillió magyar állampolgár veszítette el az állampolgárságát, vált egy másik állam állampolgárává, és írták át a nevét egy másik állam nyelvére. Az eredeti nevek az átírás folytán elvesztek, és ez

⁸ Az Egyesült Államokba emigrált, a magyar születési anyakönyvben Sziklayként bejegyzett kettős állampolgárságú férfinak az USA-ban C. Clay névre voltak az iratai kiállítva, amelyet azért választott, mert annak kiejtése megfelel a magyar hangzásnak. Családneve íráshű névalakját abban az államban nem tudták felismerhetően kimondani. Elmondása szerint számára fájdalmas volt magyar nevének bizonyos fokú elvesztése, de legalább választási lehetőséget kapott a döntésben.

a magyar állampolgárság visszaszerzése esetén okoz gondot az érintetteknek. Példa erre az 'Ürményi' család vajdasági ága, akiknek a nevét az elcsatolás után – hangzás alapján – 'Ирмєғни', azaz 'Irmegni'-ként írták át a jugoszláv hatóságok, lévén, hogy a szerb ábécében sem 'ü' sem 'ny' betű nincs. A családtagok Magyarországra való települése kapcsán a Jugoszláviában anyakönyvezett születésekről, házasságkötésekről kiállított anyakönyvi kivonatok magyar nyelvre való lefordításakor a nevek Irmegniként kerültek átírásra, mivel ez a hangzás alapján megfelelt a cirill betűs írásnak. Hasonló a helyzet a kárpátaljai 'Tót/Tóth' esetében. A magyarlakta területeknek a Szovjetunióhoz való csatolásával számos magyar család vált szovjet állampolgárrá, kapott új személyi okmányokat, ennek során a magyar családi névből oroszul is leírható nevet kellett létrehozni. A szovjet közigazgatás ezt transzkripció technikával oldotta meg, a 'Tót/Tóth' névből 'ТОВТ', azaz 'Tovt' lett. Az orosz nyelv nem ismeri a hosszú 'ó'-t, így a magánhangzó szükséges hangnyújtását az oroszban szokásos 'v' nyújtóhang közbeiktatásával érték el. A név az orosz kiejtés szerint így továbbra is 'Tót'-ként hangzott. A magyar nyelv nem használ nyújtóhangot, hanem magukat a magánhangzókat nyújtja meg, ezért az immár orosz név magyarra való átírása esetén a 'v' nem nyújtóhang, hanem teljes értékű mássalhangzó lesz. A magyar állampolgárságukat elvesztett valamikori felmenők leszármazottai így válnak 'Tovtokká' a Magyarországra történő áttelepedésüket követően.

A nem latin betűs okiratok tulajdonosai a fordításnak a közigazgatási eljárásokban való felhasználása során különböző ellentmondásokkal szembesülnek, ennek okai azonban nem a fordításokban, hanem a szabályozásban keresendők. Említhetnénk a latin betűs nevet is tartalmazó szerb anyakönyvi kivonatok, különösen vonatkozik ez azonban a hazánkban növekvő számban betelepülő orosz állampolgárokra. A határok megnyitásával az orosz hatóságok is reagáltak a névátírási problémákra, ezért az útlevelékben már feltüntetik a cirill betűs név latin betűs megfelelőjét. Az átírásnál általában az angol, ritkán a francia vagy a német ábécét alkalmazzák. A Magyarországon különböző idegenrendészeti jogcímenek tartózkodó orosz állampolgárok számára a magyar hatóságok az orosz útlevélben szereplő angol átírás szerint adják ki a magyar okmányokat (pl. személyi igazolvány letelepedett külföldi állampolgár számára). A Sljakov családnevet viselő szovjet állampolgár a Szovjetunió megszűnése után orosz állampolgárrá vált, majd áttelepült Magyarországra. Az idegenrendészeti hatóságok az orosz útlevelében a francia átírás szabályai szerint szereplő 'Chliakov' névre állították ki az okmányait. A probléma akkor kezdődik, amikor egy magyar állampolgárral házasságot kíván kötni. Ebben az esetben ugyanis érvénytelenné válnak az addigi szabályok, és a házasság anyakönyvi bejegyzésére a magyar átírási szabályok vonatkoznak, azaz: az orosz iratról a kiejtésnek megfelelően kell a nevet átírni, ami így hangzik: 'Sljakov'. A feleség és a gyermekek a 'Sljakov' nevet fogják viselni, a férj továbbra is 'Chliakov' néven él. Ez a helyzet egy orosz nyelvről kiállított, névátírást is tartalmazó hiteles fordításban így jelenik meg:

Hiteles fordítás orosz nyelvről

-----SZÜLETÉSI ANYAKÖNYVI KIVONAT-----
 -----SLJAKOV Vlagyimir [REDACTED]-----
 19[REDACTED]. (ezerkilencszáz [REDACTED]) [REDACTED]-án született. -----
 Születési helye: [REDACTED] SZSZK -----
 A születést a születési anyakönyvbe [REDACTED] 736. szám alatt jegyezték be. -----
 A szülők: -----
 az apa – SLJAKOV [REDACTED] -----
 nemzetisége [REDACTED] -----
 az anya – SLJAKOVA [REDACTED] -----
 nemzetisége [REDACTED] -----
 Az anyakönyvezés helye: [REDACTED], Szovetszkij Kerületi Anyakönyvi Hivatal-----
 A kiállítás kelte: 19[REDACTED]. április 03. -----
 Az Anyakönyvi Hivatal vezetője: olvashatatlan aláírás -----
 -----Szám: [REDACTED]-----
 Pecsét -----
 16P02953BUD -01 -01#

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. tanúsítja, hogy a fenti hiteles fordítás a hozzáfűzött eredeti irat szövegével mindenben megegyezik, továbbá, hogy az eredeti okiratban szereplő személynév/helységnév a fordításban szereplő írásjel-megfeleltésen alapuló átírástól eltérően az alábbi neveknek feleltethető meg:

Családi név: SLJAKOV = CHLIAKOV
 Utónév: Vlagyimir = Vladimir

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. a fordítás alapjául szolgáló irat eredetiségért és tartalmi valóságáért nem vállal felelősséget.

Budapest,

 a vezérigazgató helyett

Az ismertetetthez hasonló esettel az OFFI ügyfélszolgálati dolgozói, fordítói, lektorai és szakértő tanácsadói napi szinten találkozhatnak. A hiteles fordítás megrendelői vérmérsékletüktől függően reagálnak a helyzetre, vagy az OFFI fordítóit, vagy a közigazgatást okolják megoldhatatlan helyzetük miatt, érthető módon. Az OFFI munkatársainál talán még nehezebb helyzetben vannak az anyakönyvvezetők, akik a reklamáló ügyfelek szemében a napi életüket megkeserítő bürokrácia megtestesítői.

Egy másik esetben a férj neve latin betűvel átírva az orosz útlevélben S. Denyushin alakban szerepelt, az OFFI által angol nyelvre hitelesen lefordított magyar házassági

anyakönyvi kivonatban a férj neve: Sz. Gyenuszin. Az orosz útlevélben, illetve a személyazonosító igazolvány letelepedett külföldi állampolgárok részére elnevezésű magyar igazolványban feltüntetett név, valamint a magyar anyakönyvi kivonatban szereplő eltérő névviselési forma kezelése az angol anyakönyvi és egyéb hatóságok feladata lesz.

Egy magyar állampolgár feleségnek az OFFI-hoz írt leveléből idézünk:

„Az alábbi problémával fordulok Önökhöz. Férjem orosz állampolgárságú, Magyarországon kötöttünk házasságot. Az eredeti, orosz nyelvű házassági anyakönyvi kivonatát magyarra kellett Önöknél fordíttatni, amely során a neve magyarosításra került, gyakorlatilag átkeresztelték, így a házassági anyakönyvi kivonaton szereplő neve nem egyezik meg sem az útlevelében nem cirill betűvel, sem a magyar hatóságok által kiállított egyéb okmányokon – lakcímkártya, tartózkodási engedély – szereplő nevével. Ez utóbbiak az útlevelében szereplő, nem cirill betűs neve alapján, helyesen lettek kiállítva. Ez rengeteg egyéb problémát okoz, de legfőképpen azt, hogy emiatt nem tudom felvenni a férjem nevét, mert teljesen más nevet kapnék, mint az ő útlevelében szereplő neve.

Szeretném az illetékes Kormányhivatal figyelmét felhívni a problémára, illetve szeretnék egy kérelmet beadni ezzel kapcsolatban, hogy a férjem visszakaphassa az útlevelében szereplő, nem cirill betűs, valós nevét Magyarországon is, amelyet egyébként a magyar hatóságok már elismertek, hiszen mind a tartózkodási engedélye, mind a lakcímkártyája helyes névvel lett kiállítva.”

Az OFFI fordítási szabályzata a nem latin írásjegyekkel vagy betűkkel írt nevek átírásával kapcsolatban a következőképpen rendelkezik:

„10.2. A nem latin írásjegyekkel vagy betűkkel (is) írt nevek átírása a magyar ábécé karakterkészlete segítségével főszabályként a magyar akadémiai átírási szabályokhoz igazodik. A személynevek átírása során régies írásmódú formák, valamint a magyar nyelv betűkészletében nem szereplő, illetve különleges karakterek általában nem használhatók. A személynév régies írásmódú, illetve a magyar nyelv betűkészletében nem szereplő, továbbá a különleges karakterekkel történő feltüntetésére a fordítás után, az OFFI által készített záradékban van lehetőség.

10.3. Amennyiben az ügyfél a külföldi hatóság által kiállított okmánnyal igazolja, hogy a névre vonatkozóan a magyartól eltérő latin betűs átírási alakkal rendelkezik, akkor ez az eltérő átírási névalak az alkalmazott átírási szabály (pl. angolfrancia/német átírási szabályok szerint) megjelölésével a fordítás után, az OFFI által készített névhasználati záradékban feltüntethető. Ezt az eljárást akkor kell alkalmazni, ha az ügyfél ezt nyilatkozatban kifejezetten kéri (a nyilatkozat mintáját a HFSZM 7. melléklet tartalmazza), és ebben az

esetben a bejegyzés alapjául szolgáló okmány másolatát a megbízáshoz kell mellékelni. A névhasználati záradék magyar és idegen nyelvű szövegét a HFSZM 6. melléklet tartalmazza.”

„HFSZM 6. melléklet: Hitelesítési záradék nem latin írásjegyekkel/betűkkel kitöltött személyállapoti (anyakönyvi) okiratokban szereplő nevekhez:

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. tanúsítja, hogy ez a fordítás az idefűzött irat szövegévellszövegének kijelölt részével mindenben megegyezik, továbbá, hogy az eredeti személyállapoti okiratban szereplő személynév/helységnev a fordításban szereplő átírástól eltérően az alábbiak szerint is átírható:

Családi név/nevek:

Utónév/utónevek:

Apai utónév/utónevek: | |

1 Kiállító hatóság: 1 Helységnev:

Budapest,

a vezérigazgató helyett

** * **

Az itt feltüntetett névátírás alapjául szolgáló okmány száma: 1”

Meggyőződésünk, hogy az itt ismertetett ellentmondásos helyzet megfelelő jogi szabályozással feloldható lenne.

5. A névmódosítás

A magyar jog a transzkripció folytán torzult magyar nevek visszaállítását azoknak az esetekben, akik magyar állampolgárságot szereztek, a 2. pont alatt ismertetett névmódosítás lehetőségével megoldotta, az állampolgársági szervnek a köztársasági elnök visszahonosítási/honosítási okiratával egy időben meghozott névmódosítási határozatával az érintettek – ha erre irányuló kérelmet terjesztenek elő – visszanyerik felmenőik magyar nevét.⁹ A névmódosítással nyerhetik vissza magyar nevüket azok, akik valaha magyar állampolgárok voltak, de ez a státusuk valamilyen okból megszűnt. Névmódosítással élhetnek azoknak a volt magyar állampolgároknak a leszármazottai is, akiket latin betűvel író népek államához csatoltak el (pl. Szlovákia, Románia), ahol a latin ábécék különbözősége miatt a magyar nevek nem tudták megőrizni az eredeti alakjukat. Ugyanez vonatkozik azokra a személyekre is, akiknek a neve a nem latin betűvel író nyelvre átírás miatt másként nem állítható helyre. A névmódosítási eljárásokban a szakvéleményt az OFFI

⁹ A névmódosítást a 2001. évi XXXII. törvény iktatta be a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvénybe 2001. VII. 1-től kezdődő hatállyal.

lektori adják meg, akik széles tudással rendelkeznek a saját nyelvterületükön a név megfeleltetésében, mint azt az elmúlt években magyar állampolgárságot szerzett közel egymillió ember¹⁰ közül névmódosítást kérő számos új magyar állampolgár bizonyíthatja.

Az OFFI az ún. egyszerűsített honosítási eljárás céljából lefordítani kért anyakönyvi kivonaton záradékban adja meg a név eredeti magyaros alakját. A HFSZ a záradék szövegéről a következőképpen rendelkezik:

„E hiteles fordítás kizárólag a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 4. §-a szerinti egyszerűsített honosítási eljárásban történő felhasználásra készült.

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. tanúsítja, hogy a fenti hiteles fordítás a hozzáfűzött eredeti irat szövegével mindenben megegyezik, továbbá, hogy az eredeti okiratban szereplő személynév/helységnev a fordításban szereplő írásjel-megfeleltetésen alapuló átírástól eltérően az alábbi neveknek feleltethető meg:

Családi név:

Utónév:

Helységnev:

Budapest,

vezérigazgató helyett”

6. Összegzés

Az okiratok fordításával kapcsolatban ismertetett esetek – nem tértünk ki minden élethelyzet bemutatására – bizonyítják, hogy jogalkalmazásnak szüksége lenne a személynevek átírásával kapcsolatos jelenlegi szabályozás átgondolására, egy életszerűbb és korszerűbb normaalkotásra. Ennek kialakítása során pedig feltétlenül szükség van az érintett állami szerveknél felgyűlt ügyféltapasztalatok összegyűjtésére, megvizsgálására és a napi rutinban kialakított jó gyakorlatok normába foglalására, illetve jó gyakorlatok híján jól alkalmazható szabályok kialakítására. Meggyőződésünk szerint jelen helyzetben az okiratok fordításával kapcsolatos egységes joggyakorlat a személynevek írása és átírása területén – ahogy több más kérdésben is – azért biztosítható, mert az okiratokat egy központi iroda fordítja, amely rendelkezik az ehhez szükséges személyi állománnyal, technikai háttérrel, minőségbiztosítással és szakértőkkel, ugyanakkor kellő igazságügyi felügyelet alá rendelten működik.

¹⁰ Új magyar állampolgárok. www.ksh.hu

Javasataink:

Az anyakönyvi jogszabályok és a helyesírási szabályzat közötti ellentmondás megszüntetése érdekében szükséges lenne, hogy az igazságügyi miniszter a fordítás és tolmácsolás szabályozásának előkészítésére vonatkozó feladatkörében eljárva kezdeményezze

- az anyakönyvi jogszabályok és a helyesírási előírások koherens szabályozását,
- a latin betűs idegen nevek esetében a kiejtés szerinti névátírás lehetővé tételét, az érintett személy részére választási lehetőség biztosítását,
- az átírási szabályok meghatározását legalább az EU nyelveinek esetében,
- a Magyarországon letelepedett külföldiek nevének kezelésével kapcsolatban megoldás keresését.

Irodalom

Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2006. *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.

Eco, Umberto 1993. “The language of Europe is translation”. Előadás az ATLAS Assises de la traduction littéraire en Arles 1993. november 14-i konferenciáján, Arles-ban.

On Spelling and Transcribing Foreign Personal Names. The cases presented in connection with translating documents, while they obviously do not cover every life situation, prove the need for rethinking the current regulation on transcribing personal names and creating more realistic and up-to-date norms for applying the law. It is instrumental in that process to obtain and analyse the experience of customers collected at the relevant state agencies and to establish standards based on good practices developed in everyday work routine, or, if there are no good practices, create well-designed rules. In our opinion, the reason why a unified practice in spelling and transcribing personal names (as well as in several other areas) can be maintained is that the documents are translated by a central office having the necessary staff, technical background, quality assurance and experts while at the same time operating under adequate judicial supervision.

Our recommendations:

In order to eliminate the contradiction between civil registration law and the rules of Hungarian orthography, the minister of justice, acting within their function related to preparing the new regulation on translation and interpreting, should initiate

- the coherent regulation of civil registration law and the orthographic rules,
- allowing foreign names written with Latin letters to be transcribed as they are pronounced, and allowing the person concerned to have a choice,
- the laying down of transcription rules at least for the EU languages,
- efforts to find solutions for handling the names of foreigners settled in Hungary.

Keywords: rules on the use of names, public service duties of OFFI, certified translation of documents, transcribing names, modifying names